

ORTADOĞU ÜLKELERİNDE AİLE YAPISI VE ÇOCUĞA BAKIŞ

Ayşe B. AKSOY, Çağla GÜR

Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Çocuk Gelişimi Eğitimi Bölümü, Ankara.

ÖZET

Farklı toplumlar aile yapılarının oluşturulması ve çocuk yetiştirilmesi açısından farklı özelliklere sahiptir. Aynı coğrafi bölgede bulunma, kültürel değerlerin benzerlik göstermesi; ülkeler arasında ebeveynlik rolleri ve çocuk yetiştirmedeki benzerlikleri artırıcı niteliktedir. Bununla birlikte farklılıklar da söz konusu olmaktadır. Bu çalışmada Ortadoğu ülkelerinden Mısır, Ürdün, İran ve İsrail incelenerek, bu ülkelerdeki ebeveynlik rolleri ve çocuk yetiştirme konularındaki benzerlik ve farklılıklar ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda; ülkelerde geleneksel değerlerin korunduğu ancak yeni gelişmelerle olumlu değişimlerin yaşandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu ülkeleri, aile yapısı, çocuk yetiştirme, ebeveynlik rolleri

FAMILY STRUCTURE AND VIEWING OF THE CHILD IN THE MIDDLE EAST COUNTRIES

ABSTRACT

Different communities have different characteristics in constructing family structures and raising children. Sharing the same geographic region and similarities in cultural values are the factors increasing the similarities in child raising between the countries. However, there are still some differences. In this study; by examining Mısır, Jordan, Iran and Israel, similarities and differences in parental roles and child raising between the countries are considered. As a result of this study; it is found that traditional values are protected in these countries but still there are positive changes

Key words: Middle East countries, family structure, child raising, parental roles

GİRİŞ

Toplumları tanımak ve değer yargılarını öğrenmek; aileleri tanımak, çocuk yetiştirme rolleri ve değerlerini öğrenmekle mümkün olabilmektedir. Bir toplum hakkındaki en önemli ipuçlarını şüphesiz ebeveynlik rolleri ve çocuk yetiştirmede izlenen tutumlar verecektir. Ortadoğu Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu bir coğrafyadır. Toplumlar birbirinden bağımsız değildir ve bir toplumda gelişen sorunlar, aynı bölgede bulunan diğer toplumları da etkileyebilmektedir. Bu nedenle; aynı coğrafyada yaşayan diğer toplumları tanımak, önceliklerini, değer yargılarını, daha iyi bir nesil yetiştirebilmek için gereksinimlerinin neler olabileceğini bilmek ülkemiz için de önemlidir. Bunun yanı sıra Ortadoğu'da çocuk yetiştirme konusu yeterince araştırılmış bir konu değildir (Shami ve Taminian, 1995, 68) . Yapılan çalışmada Mısır, Ürdün, İran ve İsrail'de aile yapısı ve çocuğa bakış konusu ele alınarak incelenmeye

çalışılmıştır. Çalışma; genel tarama modeli çerçevesinde ilgili literatürün incelenmesiyle gerçekleştirilmiştir.

MISIR

Mısır'da çocuk yaşamın başlangıcını ifade etmekte, , saflığı ve masumiyeti sembolize etmektedir. İlk çocuğun doğumu, yeni evli bir çiftin tam anlamıyla aile olmasının sembolik göstergesi olarak kabul edilmektedir. İlk çocuğun doğumuyla, kadın farklı bir statü kazanmakta ve her bir erkek çocuğun doğumuyla bu statü artmaktadır. Erkek çocuklarla ilgili kutlamalar ve törenler daha kalabalık ve parlak olmaktadır. Ancak bunun yanında kız çocuğun olması da istenmektedir, kız çocuk anne için bir yardımcı ve arkadaştır, ayrıca anne-babalarına daha çok özen gösterdikleri, ilgilendikleri düşünülmektedir (Yount, 2005:410; Amin ve Al-Bassusi, 2004:1287) . Çocuğun yaşamında yaş ve doğum sıralaması oldukça büyük bir önem taşımaktadır. En büyük ve en küçük çocukların ailede ayrı bir yeri bulunmaktadır. İlk doğan çocuk diğer kardeşlerinden saygı görme gücünü elinde tutmaktadır. Saygı konusunda cinsiyet de önemli bir faktör olmaktadır. Her zaman olmamakla birlikte çoğunlukla erkek çocuk ablasını yönetmektedir. En küçükler ise her zaman daha çok korunmakta ve ilgi görmektedir. Çocukla yakın ilişkilerde anne tarafı hakimdir. Babaanne kendi kızının çocuklarına daha çok ilgi göstermektedir. Anneanne ve teyze, babaanne ve halaya tercih edilmektedir (Wikan, 1996:149) . Mısır'da ilk iki yıl, çocuğun sevgiye boğulduğu yaşamın altın yılları olmaktadır. Çocuk sürekli olarak kucakta, ten teması-dokunulma ile büyütülmektedir. (Wikan, 1996:146) . Yaşamın ilk yıllarında; disiplin yok gibidir. Eğer çocuk, ailenin en son doğan çocuğu ise bu aşırı ilgi ve bakım daha uzun sürmekte, bu süreç 4 yıla çıkabilmektedir (Wikan, 1996:148) . Bebeği beslemek için çalışan bir annenin orada bulunmamasından kaynaklanan zorunluluk dışında, biberon hiçbir zaman kullanılmamaktadır. Annenin sütü olmadığı durumlarda çocuğunu beslemek için başka bir arkadaşını süt anne olarak kullanmakta veya bir süt anne bulmaktadır. Mısır'da çocuklara iyi bakım sağlanması oldukça önemli görülmektedir (Wikan, 1996:150) . Mısır Çocuk Hakları Sözleşmesini imzalayan ilk 20 ülkeden biridir. 1996 yılında çıkarılan bir kanunla çocuklar önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Bu kazanımlar daha çok sağlıklı yaşam ve beslenme alanında olmuştur. 1990'lı yıllarda eğitime yapılan yatırımlar sonucunda günümüzde her 10 çocuktan 9'u ilköğretimde eğitim görmektedir. Ancak ülkede çok sayıda çocuk işgücü olarak çalıştırılmaktadır. 6-11 yaş arası çalışan çocuklar, ülkede çalışan çocukların ¼'ünü oluşturmaktadır (Unicef, 2004) .

Mısır'da çocuğu yetiştirmenin temelde annenin görevi olduğuna ilişkin bir anlayış mevcuttur. Babalar günün büyük bir çoğunluğunda evin dışında olmakla birlikte , küçük bir erkek çocuğu için erkek modeli olabilecek bir yetişkin bulmak zor bir durum olmamaktadır (Wikan, 1996:145) . Kendisinden daha büyük erkek akrabalar, arkadaşlar ve misafirlerle etkileşim yoluyla çocuk bu gereksinimini karşılamaktadır. Günlük yaşamda anne , büyük kız çocuklara küçük çocukların bakımı ile ilgili oldukça fazla görev ve yetkiler vermektedir. Bu durum sadece anneye yardım etmekle sınırlı kalıp, sorumluluk paylaşımı olmamaktadır. Tüm sorumluluk anneye aittir. Başkalarının çocuğu anne kadar sevmeyeceğine inanılmaktadır (Wikan, 1996:156) . İyi bir üvey annenin olmadığı, hatta hayal bile edilemeyeceği düşünülmektedir. Anne çocukların giysi, kitap gibi maddi ihtiyaç ve isteklerinin babaya iletilmesi görevini de

üstlenmektedir. Ancak çocukların ihtiyaçlarının karşılanması konusunda çocuklardan yana tavır almakta ve çocukların lehinde sürekli para isteyerek babayı öfkelenmektedir. Anne çocuklara herhangi bir ihtiyaçtan dolayı sıkıntı çektiklerinde ve kendisi bunu karşılayamadığında, bunun babalarının ihmalkarlığı ve bencilliğinden kaynaklandığını söylemektedir. Bu nedenle çocuklar anneyi koruyucu ve iyilik eden olarak görürken babalarına karşı daha soğuk olmaktadır. Bununla birlikte; ebeveynler genelde çocuk yetiştirmek konusunda aynı hedefler üzerinde hemfikirdirler (Wikan, 1996:155). Bunlar; terbiyeli, itaatkar, iyi davranışlara sahip ve görgülü, kibar bir çocuk yetiştirmektedir. Ancak babalar annelere göre itaat üzerinde daha fazla durmaktadırlar. Anneler ise kibarlık, çalışkanlık, yardımseverlik gibi iyi davranışlar üzerinde daha çok durmaktadırlar. Baba çocuk yetiştirmeye nadiren karışmakta ve bunu daha çok kızarak, döverek, şiddet kullanarak yapmaktadır. Anne ise övgü, azarlama, tehdit ve babadan daha az olarak dayak yöntemlerini kullanmaktadır. Disiplin yöntemi olarak şiddetin kullanılmasında Mısırlıların bakış açısına göre hatalı hiçbir yan bulunmamakta, dayak bir gereklilik olarak görülmektedir. Anne ve babanın tutumları arasındaki farklılıklar cinsiyetten kaynaklanmaktadır: Baba otoriter olmalı, anne ise daha sevecen ve şefkatli olmalıdır. Annenin çocukların desteğine ihtiyacı vardır. Baba ile bir anlaşmazlık durumunda çocuklar annenin yanında yer almaktadır. Baba ailede daha pasif durumda kalmakta ve istediği saygıyı görmediğini düşünmektedir. Bu yüzden layık olduğunu düşündüğü saygıyı zor kullanarak, baskıyla elde etmeye çalışmaktadır. Babanın bu davranışı çocukları annenin tarafına daha fazla yöneltmektedir (Wikan, 1996:146).

Mısır kültürü kadınlara çocuklarını babalarına sonsuz bir saygı duyacak şekilde yetiştirmelerini öğretmektedir. Fakat gerçekte çoğu, bunun tersini yapmaktadır. Erkekler kadınların bu gücünün farkındadırlar ve bu durumdan oldukça şikayetçi olmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça babanın rolü değişmektedir. Günümüzde erkekler eşleriyle daha çok işbirliği yapmakta, çocuğun yetiştirilmesinde aktif olarak rol almaktadır. Genç babalar çocuklarıyla daha yakın duygusal bağlar kurmaktadırlar. Eğitim; baba ile çocukların iletişimde uzaklık ve karşılıklı düşmanca duygular gelişmesine neden olan otoriter yaklaşım anlayışını engellemektedir (Wikan, 1996:157). Mısır'da akraba evlilikleri yaygındır. Kadınlarda evlilik için en uygun yaş 20 olarak görülmektedir, evlilikler genellikle görücü usulü yapılmaktadır (Amin ve Al-Bassusi, 2004, 1287). Mısırdaki kadın anne olmakla ve ailede geleneksel rolleri olmakla birlikte, eğitimden yararlanabilmektedir (Haddad, 1998:4). Kadının eğitiminin artması günümüzde tanışarak evlenme seçeneği sunmaya başlamıştır (Yount, 2005:410). Erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi yasaldır (Kenneth, 2003:265). 2000 yılında yürürlüğe giren bir kanunla kadınlar şiddetli geçimsizlik sonucunda boşanabilme hakkına sahip olmuşlardır. Ancak bu kanuna göre; boşanmak isteyen kadınlar boşanma sonucunda evlenirken erkek tarafından alınan çeyizleri geri vermek ve nafaka dahil her türlü finansal haklarından vazgeçmek durumundadırlar (Howley, 2000). Bugün Mısırlı kadınlar oy verebilme hakkına sahiptirler. Gerçek anlamda eşleriyle eşit haklara sahip olabilmek için Mısırlı kadınları uzun bir süreç beklemektedir (Howley, 1999).

Mısırlılar geniş aileden çok çekirdek aile yaşantısını tercih etmektedirler (Amin ve Al-Bassusi, 2004:1287). Boşanma hemen hemen yok gibidir (1995 yılında şehir alanında %2'den daha az). Çocuğun yaşamı sağlam bir aile birliğiyle desteklenmekte, tartışma ve kavgalar olsa da bu alın yazısı olarak değerlendirilmektedir. Anne ile çocuk

arasındaki bağıllık diğer bütün ilişkilerden-hatta evlilikte eşle olandan bile duygusal olarak daha güçlü olmaktadır. Eğer baba vefat etmişse, bu annenin başkasıyla evlenmesine yani annenin de kaybedilmiş olarak değerlendirilmesine yol açmadıktan sonra annenin vefatı kadar acı görülmemektedir. Bunun nedeni anne başkasıyla evlenip başka çocukları olduğu zaman diğerleriyle çok ilgilenemeyeceği, çocukları üvey baba ile büyütmenin doğru olmayacağı, üvey babanın çocuklara iyi bakmayacağı, hiçbir erkeğin başka bir adamın çocuklarına bakmak istemeyeceği inancıdır. Bu nedenle; eşi vefat eden bir anne ekonomik açıdan çok zor durumda da kalsa küçük çocukları varsa evlenmemek için mücadele etmektedir. Bunun tam tersi olarak eşi vefat eden bir erkek çok hızlı bir şekilde yeniden evlenmektedir (Wikan, 1996:145) . Gelişmekte olan bir ülke olarak Mısır; otorite, pasivize etme, itaat üzerinde yoğunlaşan geleneksel çocuk yetiştirme ve modern çocuk yetiştirme anlayışı arasında bir geçiş evresi yaşamaktadır. Bugünün ebeveynleri için eğitim çocuklarının gelecekteki başarı ve mutluluğu için temel araç olarak görülmektedir. Kadının çalışması olumlu karşılanmakta, ancak ev işlerini aksatmaması beklenmektedir (Amin ve Al-Bassusi, 2004:1287) .Eğitilmiş ve çalışan anneler çocuklarını yetiştirirken modern bir anlayış sergilemektedir (Lippe, 2000:703) .

ÜRDÜN

Ürdün'de çocuk; aile birliğini sağlamlaştırmak ve soyun devamını sağlamak için bir gereklilik olarak görülmektedir. Kadın toplumun ve içinde bulunduğu ailenin beklentilerini en az ikisi erkek olmak üzere 4-5 çocuk sahibi olarak karşılayabilmektedir. Yaşça büyük olan çocuklara küçük olanlardan daha fazla değer verilmektedir. Genç kızların çocuk yetiştirmede önemli bir rolü olmaktadır. Onların bu rolü, dört yaş gibi küçük bir yaşta bebek kardeşini veya akrabasını taşımak, güneşlenirken onun yanında oturmakla başlamaktadır (Shami ve Taminian, 1995:75; Shami ve Taminian, 1997:189) . Küçük erkekler ve kızlar sokakta oyun oynarken bebeği tutmak ve onu biberonla beslemek için çağrılmakta ve üstesinden gelebilecekleri nitelikte olduğu düşünülen birçok iş yapmaktadırlar. Çocuklar okula başladıkları zaman onların bu görevleri azalmaktadır ancak bu durum en büyük kız için geçerli olmamaktadır. En büyük kız ev işlerinde sekiz yaş civarında aktif bir şekilde rol almaya başlamaktadır. Özellikle 14 yaş civarında okulu bırakmışsa, çocuk yetiştirme üzerinde önemli rol oynamaktadır. Çocuk büyüdüğü zaman kendisini yetiştiren ablasına anne veya küçük anne demektedir. Küçük anne; çocuğun beslenmesinden, banyosundan, giyiminden ve hatta hastalandığı zaman doktora götürülmesinden sorumlu olmaktadır. Buna ek olarak gece de çocuk ablasının yanında uyumaktadır. (Shami ve Taminian, 1995:75; Shami ve Taminian, 1997:189) . Hem şehir, hem de köyde çocuklar çiftçilik, tamircilik gibi çeşitli işlerde çalışarak aileye katkıda bulunmaktadır. Özellikle erkek çocuklar yaşlı anne-baba için ekonomik güvence olarak görülmektedir (Kridli ve Libbus, 2001:144) . Bu nedenle genç çifte evlenir evlenmez çocuk sahibi olması için baskıda bulunmaktadır. Erkek çocuk ailenin adını sürdüreceği için daha fazla tercih edilmektedir. Çok çocuk daha fazla iş gücü anlamına gelmektedir. Kırsal bölgelerde tarlada çalışacak daha fazla iş gücüne ihtiyaç olduğundan dolayı bu bölgelerde yaşayan ailelerin daha çok sayıda çocukları olmaktadır (Kridli ve Libbus, 2001:144) .

Ürdün’de ailenin reisi babadır. Çalışan oğullar –özellikle de evli olanlar- ailedeki otorite üzerinde etkin olmaktadır. Ailedeki erkek otorite ailenin yaşamındaki oturulacak yer, diğer ailelerle ilişkiler gibi genel kararları belirleyici iken, kadın gelirin nasıl harcanacağı, yaşam koşulları, diğer ailelerle günlük ilişkiler gibi konularda belirleyici olmaktadır. Bu nedenle erkekler evlilik ve çocuk sahibi olma gibi kararları belirleyici konumda iken, bunları uygulayacak olan ve başarılı veya başarısız bir sonuç elde edecek olan kadınlar olmaktadır. Baba oğlunun kendi erkek kardeşinin kızıyla evlenmesini beklerken, evlilik için hazırlıkları yapacak olan kadındır. Çocuğun bakımı ile ilgili kararları (beslenme, hastalık sonucunda tedavi, genel bakım gibi) kadınlar vermektedir. Çocuk bakımında erkeğin rolü yok gibidir (Shami ve Taminian, 1995:75; Shami ve Taminian, 1997:183; Gharaibeh ve Rowaida2002:2) . Kadınlar arasında otorite en yaşlı kadının elinde bulunmaktadır. Bu kişi eğer aktif olamayacak kadar yaşlı değilse evin kayınvalidesi olmaktadır. Kayınvalide çocuğun yetiştirilmesi ve bakımı üzerinde etkili bir rol oynamaktadır. Özellikle bu durum, gelinin ailedeki ilk birkaç yılında daha da belirgin olmaktadır. Evi yöneten ve maddi kaynakların kontrolünü elinde tutan kayınvalide olduğu için çocuğun ne zaman besleneceği, hastalık sonucunda ne zaman doktorun gerekli olduğu gibi konularda da o karar vermektedir. Bununla birlikte kayınvalidenin büyük ve evlenmemiş kızları olan görümceler de otorite üzerinde söz sahibi olmaktadır. Gelin eşiyle olan akrabalık durumuna, sahip olduğu maddi kaynaklara, çocuklarının sayısına ve kocasıyla olan iletişiminin niteliğine göre ailede statü kazanmakta ve buna göre otorite üzerinde etkili olabilmektedir. Burada erkeğin birden fazla kadımla evliliği sözkonusu olmaktadır (Shami ve Taminian, 1995:75; Shami ve Taminian, 1997:189) . Erkek karısını boşanmakla sıklıkla tehdit edebilmektedir. Kadının boşanma hakkı yoktur, ancak erkeğin boşanmak için bunu sözel olarak ifade etmesi yeterli olmaktadır. Kadına şiddet uygulanması yaygındır ve kadın maddi olarak kocasına bağımlı durumdadır (Gharaibeh ve Rowaida, 2002;2) . Aile ne kadar genişse, annenin çocuk üzerindeki kontrolü o kadar azalmaktadır. Büyük çocuklar, halalar, amcalar ailenin yeni üyelerini yetiştirmek ve disipline etmek konusunda söz sahibi olmaktadır. Ailedeki tüm üyeler çocuk ile ilgili önerilerini dile getirmekte ve bu önerileri göz önünde bulundurulmaktadır. Anne ailenin diğer üyelerine ters gelebilecek, hoşlarına gitmeyecek herhangi bir kuralı veya bakış açısını çocuğu için uygulayamamaktadır Ailede karar verme gücü sınırlı olan kadınlar; otorite üzerinde söz sahibi olabilmek ve statü kazanmak için çok sayıda çocuk yapmakta ve aynı zamanda bağımsız bir eve geçmek için eşlerini ikna etmeye çalışmaktadır (Shami ve Taminian, 1995:75; Shami ve Taminian, 1997:189) .

Günümüzde Ürdün’de birçok değer, tutum ve gelenek değişmeye başlamıştır. Yüksek öğrenim gören kadınların artması (1999 yılı verilerine göre toplam üniversite öğrencilerinin %42’sini kadınlar oluşturmaktadır, kadın okur-yazarlık oranı %84.4’tür) , düşük maaşlar ve yüksek fiyatlar son on yılda daha fazla kadının çalışması sonucunu ortaya çıkarmıştır (Anonim, 2000:3) . Bununla birlikte iş hayatına atılan kadınların oranı halen düşüktür. Kültürün erkeği evin gelirini sağlayan temel kişi ve kadını çocuğun bakımından sorumlu kişi olarak değerlendirmesi, kadının eğitiminin yüksek maaş alması için etken olmaması, kadınların düşük ücretle çalıştırılması ve çocukların bakımına yönelik kurumların yetersiz olması kadının iş hayatına girişini engelleyici faktörler olmaktadır (Anonim, 2000:3) . Eğitim düzeyi yüksek olan yeni evli çiftler

yaygın olan geleneksel aile yapısı yerine ayrı bir evde oturmak istemektedirler. Ortalama evlilik yaşı 15-16'lardan 20'li yaşların başlarına yükselmiştir. Eğitimli kadınlar daha geç evlenmektedirler. 1980'lerin sonlarından itibaren çiftler daha az sayıda çocuk istemeye başlamıştır. Ürdün'de aile yaşantısını halen gelenekler şekillendiriyor olsa da, kadınlar geçmiştekenden daha fazla özgürlük ve eşitlik istemektedirler (Anonim, 2000:3) . 1996 yılında Unicef önderliğinde Ürdün'deki çeşitli kurum ve vakıfların katılımıyla başlatılan "Daha İyi Çocuk Yetiştirme Projesi" sonucunda eğitim verilen anne-babalar (İlk üç yılın sonunda 12.257 kadın ve 960 erkeğe eğitim verilmiştir) çocuk bakım ve yetiştirme becerilerinde özgüven kazanmış ve çocuklarının davranışlarında olumlu değişiklikler olduğunu gözlemlemişlerdir. Bu proje pek çok anne-babanın daha bilinçli olmasına katkıda bulunmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda çocuk yetiştirmede daha bilinçli olunması konusunda bir çok ilerleme kaydedilmesine karşın, ülkedeki yoksul ve dezavantajlı çocuklar bu çabaların dışında kalmışlardır. Hükümette ve kamu hizmetlerinde çalışanların, çocuğun ilk yıllarının belirleyici önemi konusunda hala eğitime gereksinimleri bulunmaktadır. Ürdün'de çocuk haklarını koruyup ön plana çıkaracak yasaların geçmesi gerekmektedir (Unicef, 2002:54) .

İRAN

Birçok müslüman ülkede olduğu gibi İran'da da aileler çoğunlukla geniş ve kalabalık nüfusa sahiptir. Evlilikler çoğunlukla görücü usulü olmaktadır. Akraba evlilikleri yaygındır (Koroyatev, 2000:395) . Aileler birbiriyle oldukça sıkı etkileşim içerisindedirler. Kadınlar erkeklerden daha genç yaşta evlenmekte ve genellikle eşleriyle aralarında 10-15 yaş fark bulunmaktadır (Hummel, 2000) . Kızların ortalama evlilik yaşı 19.8'dir (Moghadam, 204:449) Kadın evlendiği zaman toplumda statü kazanmakta ve çocuğu olduğu zaman-özellikle de bu çocuk erkekse bu statü artmaktadır. İran'da erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi yasaldır. Boşanma oranı çok düşüktür (Moghadam, 204:449; Hosseini, 1999:24) .

İran'da gerek geleneksel, gerek çekirdek ailelerde çocuk ailenin merkezinde ve çocuğa büyük bir düşkünlük gösterilmektedir. Özellikle çocuk erkekse, amcaları, halaları, babaanne ve dedesi tarafından şımartılmaktadır. Çocuk büyüdükçe kibar ve yetişkinlere karşı saygılı olması beklenmektedir. Erkek çocuklar kardeşlerine zorbaca davranmakta hatta bazen annelerine de eziyet etmektedirler. Anneler oğullarının bu davranışlarına bazen şefkatli övgüler, bazen de azarlamalarla karşılık vermektedirler. Hem anneler hem de babalar oğullarına karşı kızlarına olduğundan daha toleranslı davranmaktadırlar. Kız kardeşlerin erkek kardeşlerine boyun eğmesi beklenmektedir. Çocuklar babalarının otorite ve baskılarına saygılı olmayı öğrenmektedirler. Erkek çocuklar, kızlardan daha üstün olduklarını düşünerek büyümekte, adölesan dönemde ise kız kardeşleri üzerinde aşırı koruyucu bir tutum sergilemektedirler. Çocuklar evli yetişkinler olsalar da onlara ebeveynleri tarafından çocuk gözüyle bakılmaktadır. Disiplin daha çok baba tarafından sürdürülmektedir ve temelinde azarlama ve dayak vardır (Fernea, 1995:6; Hosseini, 1999:24; Jallali, 2002) . Babanın takdir ve azarları oldukça etkili olmaktadır. Cezalandırmada temel bir kalıp yoktur, o anki ruh haline göre ceza verilmektedir. Aynı davranış için çocuğa gülünürken, başka bir zaman görmezlikten gelinebilir veya kötü bir davranış için çocuk dayak yerken , başka zaman

aynı davranış için azarlanabilmektedir. Çocuğun kötü olarak nitelendirilen davranışının sonuçlarının neler olabileceği üzerinde pek durulmamakta ve bunları çocuğa anlatma ihtiyacı hissedilmemektedir. Çocuğu sevdiği bir yiyecekte mahrum bırakma veya odasına gönderme gibi batıda sıklıkla uygulanan disiplin yöntemleri pek kullanılmamaktadır. Çocuğun evdeki eğitimi, ebeveynler tarafından sürekli tekrar edilen bir çok emirle gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Çocuklara itaatli olmaları, sessiz olmaları ve yetişkinler gibi davranmaları söylenmektedir. Bununla birlikte sosyal davranışların bir çoğunun öğrenilmesi, akran grupları ve geniş ailede bulunan bireylerle olan etkileşimler ve deneyimler yoluyla olmaktadır (Fernea, 1995:6; Hosseini, 1999:24; Jallali, 2002) .

İran'da nüfus çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu nedenle; son yıllarda nüfus planlamasına büyük önem verilmektedir (Anonim, 2003:16) .Hızlı nüfus artışına karşılık alınan birtakım önlemler sonucunda çocuk sayısı kadın başına ortalama 2.6'ya düşmüştür (Moghadam, 2004:449) . İran'da kadınların eğitimine önem verilmektedir (Khatami ve Ebadi, 2003:23) . 1998 yılında üniversite eğitimi alan kadınların oranı, toplamın %52'sini oluşturmuştur (Anonim, 2003:18) . Ülkedeki kadın okur-yazarlığı %79'a yükselmiştir (Zahedi, 2003:2) . Kanunların kadınların liderliğini kısıtlamaya yönelik sınırlamaları çok az olmasına rağmen, üst düzey görevlere gelen kadın sayısı çok azdır. Birçok eğitilmiş kadın işsizdir. Bu da ülkenin ekonomik gelişimi üzerinde olumsuz etki yapmaktadır (Zahedi, 2003:3) . Diğer İslam ülkelerinde; erkek çocuğun sorumluluğu 2 yıl, kız çocuğun 7 yıl annedeyken, İran'da 2003 yılında çıkarılan bir kanunla her iki cinsiyet için de annenin sorumluluğunda bulunma yaşı 7'ye yükseltilmiştir (Hosseini, 1999:24) . Boşanma durumunda çocuklar 7 yaşından sonra babanın sorumluluğuna geçmektedir. 1992 yılında çıkarılan bir kanunla mahkeme tarafından verilen bir sertifika olmadıkça, erkeğin sözel ifadesiyle yapılan boşanma geçerli sayılmamaktadır (Emory, 2002:11) .

Günümüzde geleneklere bağlı olan ailelerinin aksine genç nüfus yenilikçi bir anlayış sergilemekte ve daha özgür olmak istemektedirler (Gozlan, 2003:3) . İran'da kadın ve çocuk haklarına ilişkin kanunların yeniden düzenlenmeye ve değiştirilmeye ihtiyacı vardır. İranlı çocuklar insan hakları konusunda eğitim almalı ve haklarının ne olduğunun bilincinde olmalıdırlar. Ülkede kadınların sosyal güvencelerine ilişkin somut adımlar atılması gerekmektedir (İrin, 2003) .

İSRAİL

İsrail'de anne ve baba çocuk yetiştirme sorumluluğunu birlikte üstlenmekte ve işbirliği yapmaktadırlar (Jewish Virtual Library, 2002:1) .Aile başına düşen ortalama çocuk sayısı 3.7'dir. Boşanma oranı oldukça düşüktür. Çocuklar evlendikten sonra da aileleriyle olan bağlarını sıkı bir şekilde muhafaza etmekte, sık sık görüşmekte ve aileleriyle olan ilişkilerinin oldukça iyi olduğunu ifade etmektedirler (Anonim, 2006) . Çocuğun anne ve babasına saygılı olması beklenmektedir. Saygı yönünden anne ve baba eşit durumdadır. İsrail Devleti kurulduğundan beri kadınlarla erkeklerin eşitlik içerisinde olduğu bir ülke olarak görülmekle birlikte, bu görüş dini kurallar ve geleneklerden dolayı zedelenmektedir. Kadın-erkek eşitliğini sağlayabilmek amacıyla pek çok kanun mevcuttur ancak kanunlar bu durum için tek başına yeterli

olmamaktadır. Dini kurallar ve gelenekler kadını dezavantajlı duruma getirmektedir. Kadına yaygın bir şekilde şiddet uygulanmaktadır. Dini mahkemelerde kadının statüsü ikinci sınıftır (Tal ve Shavi, 2002:4; Werczberger, 2001) . Eğitim sistemi cinsiyetler arasındaki eşitliği vurgulamaktadır, kadının çalışmasına yönelik herhangi bir engel yoktur. Ancak iş olanakları açısından cinsiyet ayrımcılığına oldukça sık rastlanmaktadır (Tal ve Shavi, 2002:4; Werczberger, 2001) . Kadınlar genelde daha az maaş ödeyen işlerde çalışmakta ve daha alt pozisyonda görevler almaktadır (Werczberger, 2001) . Boşanmayı eşlerden herhangi biri talep edebilmektedir. Ancak boşanma sürecinde evli bir adam evlenmemiş bir kadınla yaşayabilmekte ve çocukları yasal kabul edilmekte iken; evli bir kadın, eşi olmayan bir adamla birlikte yaşadığı zaman, bu birliktelikten olan çocuklar yasal kabul edilmemekte ve bu çocukların on nesil boyunca musevilerle evlenmesi yasak kabul edilmektedir (Tal ve Shavi, 2002:4) . İsrail’de boşanma durumunda çocuk annenin himayesine geçmektedir (Feldinger, 2005) İsrail’de normal aile yaşantısının yanı sıra kibbutz adı verilen farklı bir yapı da mevcuttur.

Kibbutz; temelde tarıma dayalı, kişisel mal edinmenin olmadığı ve tüm üyelerin ve ailelerinin ihtiyaçlarından sorumlu olan gönüllü olarak biraraya gelmiş bir cemiyettir (Fidler, 1999) . Kibbutz hareketi İsrailde kısmen bulunmaktadır. Burada çocuklar anneleri tarafından değil, belli bir yerde toplu olarak birden fazla kişi tarafından yetiştirilmektedir. Bugün Kibbutzlarda yaşayanlar yaklaşık olarak 130, 000 kişi kadardır ve toplam nüfusun %2.5’ini oluşturmaktadır (Jewish Virtual Library, 2002:2) . Kibbutzların büyük bir çoğunluğunun planı aynıdır. Oturulan bölgede üyelerin evleri ve bahçeleri, çocukların evleri ve her yaş grubu için oyun alanları, yemek salonu, kütüphane , yüzme havuzu, tıbbi klinik, çamaşırhane gibi toplu kullanım alanları bulunmaktadır. Sığırların bulunduğu barakalar, tavuklar için modern kümesler ve bir veya daha fazla endüstriyel bina oturulan bölgeye çok yakındır. Tarım alanları, meyve bahçeleri ve balık havuzları ise oturulan bölgenin çevresinde yer almaktadır. Bir yerden diğer bir alana gitmek için insanlar ya yürümekte ya da bisikletle gitmektedirler (Jewish Virtual Library, 2002:2) . Önceleri sadece tarıma dayalı olan gelir, artık tarımın yanı sıra endüstriye de dayanmaktadır. Gelirin tümü kibbutza aittir ancak üyelere herhangi bir aylık ödenmemektedir. Tüm üyeler aynı yiyeceği, giysiyi, evi ve sağlık hizmetini almaktadırlar. Kadınlar tarımda daha az çalışmakta, daha çok eğitim, çocuk bakımı, yemek hazırlama gibi işlerde görev almaktadırlar. Kibbutzlarda kadınlar İsrail’deki diğer topluma kıyasla daha az liderlik konumunda bulunmaktadır. Kibbutzlarda demokrasi uygulanmaktadır. Yönetim politikasını, bütçe planlamasını , memurların seçimini, yeni üyelerin kabulünü tüm üyeler birlikte onaylamaktadırlar. Bu durum sadece kararların verilmesi için geçerli değildir, üyeler aynı zamanda görüşlerini de ifade edebilmektedirler (Jewish Virtual Library, 2002:3) .

Kibbutzların ilk zamanlarında, kibbutz hareketi şimdikinden daha az iken, sosyal ve kültürel yaşam, birlikteliğe ve büyük bir aile olmaya dayalı olmuştur. Kamplar, doğa yürüyüşleri, korolar, danslar gibi aktiviteler planlanmakta, organize edilmekte ve yürütülmekteydi. Ancak televizyon, video ve bilgisayarlarla birlikte, eğlence ev ve aile merkezli olmaya başlamıştır. Evlilikler daha aile merkezli olmaya ve birliktelik atmosferi azalmaya başlamıştır (Fidler, 1999) .

İsrail’de evli çiftlerin çocuk sahibi olmak istememe gibi bir seçenekleri bulunmamaktadır. Evlilikle birlikte taraflar musevilğin sürdürülmesi için taahhütte bulunmuş olmaktadır. İstedikleri halde çocuk sahibi olamayan çiftler ayıplanmamaktadırlar ancak anne-baba olmayı istememek ve bunun için korunmak günah olarak kabul edilmektedir. En azından biri kız, diğeri erkek olmak üzere iki çocuk arzu edilmektedir. Musevilikte çocuğun sevgiye ve disipline ihtiyacı olduğuna inanılmaktadır. İsrail geleneklerinde çocuk altı yaşına gelene kadar anne çocukla en iyi ilgilenecek kişi olarak görülmektedir (Feldinger, 2005) . Altı yaşından sonra kızların annelerle, erkeklerin babalarla olmasının daha iyi olacağı düşünülmektedir. Anne ve baba çocukların eğitiminde ve yetişmesinde birbirlerine yardımcı olmaktadır. Çocuklar ebeveynlerinden kurallara uymayı ve otoritenin emirlerine saygı duymayı öğrenmektedirler (Rosenblum, 2000) .

Kibbutzlarda ise daha farklı bir yapı mevcuttur. Eskiden olduğu gibi biyolojik anne-babadan ayrı, toplu olarak uyku bölümleri, çalışma ve oyun bölümlerinden oluşan çocuk evlerinde yetiştirilerek aileyle sadece iş çıkışında zaman geçirmenin aksine, kibbutzların büyük bir çoğunluğunda bugün artık çocuklar lise çağına gelene kadar ailelerinin evinde uyumaktadırlar. Bununla birlikte uyanık oldukları zamanın büyük bir çoğunluğunu yaşlılarıyla birlikte geçirmektedirler. Aileler eskiye oranla çocuklarının etkinliklerinde daha fazla yer almaktadır. Aile birimi, kibbutz cemiyetinin yapısında daha önemli bir yer edinmiştir (Jewish Virtual Library, 2002:3) . Kibbutz olmayan topluluklarda aileler özellikle okul öncesi dönemde çocuğun sosyal yaşantısının merkezini oluşturmaktadırlar. Kibbutz’da büyüyen çocuklar ise yaşlılarına ailelerinden daha çok bağlıdırlar. Toplu bir yaşantı içerisinde büyüdükleri için genelde birbirlerini daha çok desteklemekte ve birbirlerine karşı daha duyarlı davranmaktadırlar (Jewish Virtual Library, 2002:3) . Kibbutz yaşantısı sonucunda , çocuklar gruba bireyin üzerinde değer vermeyi öğrenmektedirler. Çocuklar, çalışmanın önemini ve herkesin kendine düşen görevi yapması gerektiğini öğrenerek yetişmektedirler. Anaokulundan başlayarak, eğitim sistemi günlük yaşamda işbirliği vurgulanmakta ve okulun ilk yıllarından itibaren çocuklara görevler verilmektedir. Çocuklar akranlarını gözönünde bulundurarak kararlar almaktadırlar. Küçük çocuklara yaşlarına uygun , düzenli olarak görevler verilmektedir. Daha büyük çocuklar belli işlerde görevlendirilmektedir ve lise döneminde gençler haftanın bir gününü kibbutz ekonomisine katkıda bulunmak için adamaktadırlar (Jewish Virtual Library, 2002:3) .

Sonuç ve Öneriler

Ortadoğu’da gerek çocuk yetiştirme , gerek ebeveyn rolleri, evlilik ve toplumda cinsiyetlere ilişkin roller üzerinde geçmişten günümüze gelen geleneklerin oldukça etkili olduğu görülmektedir. Yüzlerce yıl önce bir toplum için uygun olan gelenek ve görenekler yüzlerce yıl sonra birtakım sıkıntılara yol açabilmektedir. Bununla birlikte; günümüzde Ortadoğu’da eğitime önem verilmekte ve kız çocukları da bu eğitimden yararlanmaktadır. Eğitime verilen önem sonucunda kadın ve çocuk haklarına ilişkin olumlu adımlar atılmıştır. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen; kadın ve çocuk haklarının gelişmiş ülkelerdeki konuma gelebilmesi için ciddi çalışmalar ve uzun uğraşlar gerektiği ifade edilebilir.

Geçmişten günümüze kadar gelen ve halen katı bir şekilde uygulanarak özellikle kadınların topluma katkıda bulunmasını engelleyen bir çok kanun ve geleneğin yeniden şekillendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bunun da ancak eğitimle olabileceği kaçınılmaz bir gerçektir. Okullarda insan haklarını, kadın haklarını ve çocuk haklarını temel alan, bunların uygulanışına ve elde edilecek kazanımlarına ilişkin örnekler veren dersler müfredata dahil edilmelidir. Bunun yanı sıra; anne-baba ve gençlerin eğitiminin de ele alındığı çok amaçlı toplum merkezleri açılarak yaygınlaştırılmalıdır. Bu merkezler daha çok yoksul ve dezavantajlı kesimlere ulaşarak hizmet vermelidir. Toplumların cinsiyet ayrımcılığı yapılmaksızın, her iki cinsiyetin de katkılarıyla gelişeceği vurgulanmalıdır. Kadınların katkısı değerlendirilmediği zaman, toplumun kaynaklarının yarısını değerlendirmedeği belirtilmelidir. Çocuklar toplumun beklediği roller doğrultusunda yetiştirilirken; kız çocuklarının da değerli olduğu ve topluma işgücü olarak katkıda bulunmalarının gerekliliği gerek okullarda uygulanan eğitim programlarında, gerek anne-baba eğitim programlarında vurgulanmalıdır. Toplumun kadınlar ve erkeklerden oluşan -rolleri birbirinden tümüyle ayrı olan- iki farklı gruptan değil, bireylerden oluştuğu görüşü benimsenmelidir.

Her ülke; toplumsal gelişme ve kalkınması için kültürünü korumada şüphesiz geleneksel değerlerine yer vermelidir. Ancak yeni gelişmelerin kaçınılmaz olduğu unutulmamalıdır. Yeni gelişmelerin eski değerlerle harmanlanması gerektiği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynaklar

1. Amin, S.ve N.H. Al-Bassusi (2004) Perspectives of Egyptian Working Women, *Journal of Marriage and Family*, Vol.66, Issue 5, 1287-1299
2. Anonim (2000) *Jordan Case Study*. Technology and Equity, USA, p.3
3. Anonim (2003) *Supplementary Report On The State Report Of The Islamic Republic of Iran About CRC*. Publisher: Society For Protecting the Rights of the Child In Iran, İran. P.16-18
4. Anonim (2006) *Families and Households in Israel*. Press Release, Central Bureau of Statistics, State of Israel.
5. Emory School of Law (2002) *Islamic Family Law*. Emory School of Law, Atlanta, p.11
6. Feldinger, L.G. (2005) Israel Fathers, Children Suffer Custody Rights Discrimination. *The Jerusalem Post*, www.israelnewsagency.com
7. Fernea, E.W. (1995) "Childhood In The Muslim Middle East." *Children In The Middle East*, University of Texas Press Austin, p.5, 6.
8. Fidler, J. (1999) Kibbutz www.israel-mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH0gal0
9. Gharaibeh, M. ve Al-Ma'aitah Rowaida (2002) The Cultural Meaning of Violence Against Women: Jordaniaan Women's Perspective. *Guidance and Counseling*, Vol. 18, Issue 1, 2-9

10. Gozlan, M. (2003) Iran: The Liberation Won't Come From America, But From Women. *Weekly News Magazine*, Nov.10-16 2003, Paris, France, p.3
11. Haddad, Y.Y. (1998) *Islam, Gender and Social Change*, Oxford University Press, USA, p.4
12. Howley, C. (1999) Egyptian Women's Rights. *BBC News*, 23 October 1999 www.news.bbc.co.uk
13. Howley, C (2000) First Egyptian Women Files For Divorce. *BBC News*, 29 January 2000. www.news.bbc.co.uk
14. Hosseini, Z.M. (1999) *Islam and Gender*, Princeton University Press, New Jersey, p.24
15. Hummel, A. (2000) Family www.worldtrek.org/odyssey/mideast/040500/040500abe_jafamily.html
16. İrin (2003) Iran: Interview with Nobel Laureate Shirin Ebadi. UN Office For The Coordination of Human Affairs www.irin.news.org
17. Jallali, B (2002) Iranian Families. *Rozanehmagazine*, Vol.3, Issue 15 www.rozanehmagazine.com /julyaugust02/ Mayjune02new/iranian_familiesSO.ht..
18. Jewish Virtual Library (2002) *The American, Israeli Cooperative Enterprise*, Jewish Virtual Library, p.1-3
19. Kenneth, M.C. (2003) *Family History In The Middle East*. Ed. B.Doumani, State University of New York Press, New York, p.265
20. Khatami, M. ve Ebadi, S. (2003) Shorn of Dignity and Equality (Iran) . *Economist*, Vol.369, Issue 8346, 23-25
21. Koroyatev, A. (2000) Parallel Cousin Marriage, Islamization and Arabization. *Ethnology*, Vol.39, Issue 4, 395-507
22. Kridli, S.A.ve K.Libbus (2001) Contraception in Jordan: A Cultural and Religious Perspective. *International Nursing Review*, Vol.48, Issue 3, 144-151
23. Lippe, A.L. (2000) The Impact of Maternal Schooling and Occupation on Child Rearing Attitudes, *International Journal of Behavioral Development* Vol.23, Issue3, 703-729
24. Moghadam, V.M. (2004) A Tale of Two Countries: State, Society and Gender Politics in Iran and Afghanistan. *Muslim World*, Vol. 94, Issue 4, 449-67
25. Rosenblum, J. (2000) Jewish Media Resources www.jewishmediareources.com/article/172
26. Shami, S. Ve Taminian, L. (1995) Children of Amman, *Children in the Muslim Middle East*, University of Texas Press, Austin, p.68, 75

27. Shami, S ve Taminian, L. (1997) Children of Amman, *Arab Society*, The American University in Cairo Press, Cairo, Egypt, p.183-189
28. Tal, R.B., Shavi, A. ve başkaları (2002) Women in Israel. *Israel Women's Network*, Israel, p.4
29. Unicef (2002) “Çocuklara En İyi Başlangıcı Sağlamak: Ürdün’de Çocuk Yetiştiriminin Gelişkin Yolları”. *Dünya Çocuklarının Durumu*, Unicef, Ankara, Türkiye, p.54
30. Unicef (2004) Egypt. www.unicef.org/egypt
31. Werczberger, R. (2001) “The Advancement of the Status of Women-Israel 2001”. *World Conference Against Racism*, DURBAN, 20 August 2001.
32. Wikan, Unni (1996) *Tomorrow, God Willing*, The University of Chicago Press, London, p.145-157
33. Yount, K.M. (2005) Women’s Family Power and Gender Preference in Minya-Egypt, *Journal of Marriage and Family*, Vol.67, Issue 2, 410-428
34. Zahedi, S. (2003) Women’s Resources Are Wasted In Iran. Kilden, Norwegian Information And Documentation Centre For Women’s Studies And Gender Research, Norway, p.2-3